

ԱՅԼ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ

ՊՐԱԽՕՍԼԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ ՌՈՒՍԱՅ

Հոգեւոր դպրոցի բաւեփոխութեան մասին, Церкв. Вѣстник-ի № 27-ում կարդում ենք. Русское—Слово-ի № 162-ում տպուած դպրանոցի տեսչի նամակը իսկապէս մի կատարեալ մեղադրական թերթ է հոգեւոր դպրոցի դէմ: Նամակագիրը դպրոցն է համարում հովուական դործունէութեան և առհասարակ եկեղեցական կեանքի անկման պատճառը:

— Կասկած չկայ, որ ներկայ հոգեւոր դպրոցը իւր նպատակին բաւարարութիւն չի տալիս: Դպրոցաւարտ հոգեւորականութիւնը կորցրել է իւր նշանակութիւնը և անջատուել ու հեռացել ծխի բոլոր խաւերից, կազմել է ամենքի և նոյն իսկ իրեն համար անհամակրելի մի առանձին դատակարգ, (կաստա): Դպրանոցական հովիւներն ու ուսուցիչները ոչ թէ ժողովրդական լուսաւորութեան գործի գլուխ չեն անցած, այլ ընդհակառակն յաճախ անյաղթելի արգելք են հանդիսանում ուրիշների լուսավիտ ձեռնարկութեանց: Նշանակելին այն է, որ մեր՝ վերածնութիւն և ազատութիւն ձեռք բերող ազգութեանց առաջնորդ է հանդիսանում լուսաւորուած հոգեւորականութիւնը, ինչպէս օրինակ Ֆինլեանդացիների, լեհացիների, գերմանացիների, կովկասեան ազգութիւնների, մեր հնածէսների և ազանգաւորների մօտ:

Ցաւալի բացառութիւն են կազմում էստոնները, լատիշները և պրաւօսլաւ ուսմաները: Առաջին երկուսի և նրանց հոգեւորականների միջի անհամաձայնութիւնը նրանումն է կայանում, որ պատտօրները գերմանացի են և բարօնների (եշխանների) կողմից նշանակուած, պրաւօսլաւների մօտ գլխաւոր պատճառը հանգիսանում է մեռած դպրոցը: Ահա այդ պատճառով էլ հովուական դործունէութեան վերածնութիւնն էլ կախուած է մի միայն դպրոցից: Դպրոցումն է հոգեւորականութեան և ժողովրդի փրկութիւնը: Արդեօք այս ոսկորները չլն կենդանանալ: Նրեք անյոյս հիւանդութիւններով են վարակուած հոգեւոր դպրոցները և այլանդակում են ինքանց մէջ գերուած սաներին, բոլորովին չը պատրաստելով նրանցից հայրենիքի արժանաւոր զաւակներ:

Ս. առջին հիւանդութիւնն է ուսուցանելու արտառոց և ոչ մի քանի նմանութիւն չունեցող դասաւանդութեան հին սխալատեղեակիան ծրագիրը: Երկրորդ հիւանդութիւնը դասակարգայնութիւնն է, որը հակառակ Ժամանակի և կատարուող դէպքերի, պահպանում է դպրանոցականի մակարութեան տրագիցեանները: Երրորդ հիւանդութիւնը հետեւանք է նախորդի՝ դրանք դպրանոցական հանրակացարաններ են, որտեղ ցայսօր պահպանում և ստանկանում է անասելի ճնշող փաթիսեցիական—բռնապետական կեանքի նիստ ու կացը՝ ստորացուցիչ և անընական խնամակալութեամբ, որոնք անդուծ կերպով համաչափում են 14 տարեկան մանուկներից սկսած մինչև 22 և 25 տարեկան հասակը, երբ երիտասարդներն աւարտում են ուսման դասընթացը»:

Բարեփոխութիւնը նախ և առաջ դպրոցը պէտք է դարձնի ընդհանուր կրթական հաստատութիւն, որտեղ աստուածաբանական գիտելիքները պէտք է աւանդուին 5-դ և 6-դ դասարաններում և երկրորդ պէտք է դառնան հանրամատչելի: Հեղինակը երազում է այդ ձևով ստեղծել «ժողովրդական միջնակարգ դպրոց», որը միանգամայն համապատասխան լինի կեանքի պահանջներին, որովհետև գիմնազիանը՝ իւր ծրագրով և թանկութեամբ ժողովրդին անմատչելի է: Դպրոցը ժողովրդին մօտեցնելու նպատակաւ առաջարկում է դպրանոցի առաջին դասարանը փոխադրել դաւառական հողեր ուսումնարանը՝ ստեղծելով այդպիսով դաւառական հինգ դասարանեան ուսումնարաններ և երեքդասարանեան նահանգական դպրանոցներ, որոնց պէտք է աւելացուի և զուտ աստուածաբանական գիտութիւնների երկու դասարանը: Բացի դրանից առաջարկում է բոլորովին վերացնել հանրակացարանները:

— Պէտք է նկատած, որ վերոյգրեալ տողերի հեղինակի նկատած քաջասական կողմերը բաւականին շատ դէպքերում նկատուում է և մեր կրթութեան հողերականութեան մէջ: Մեզ մօտ էլ նրանց որոշ գոյնի ներկայացուցիչները երկար ժամանակ ձգտեցին կատարյալականացնել դպրոցը և դպրանոցաւարտներին. եօթանասնական թուականների համեմատաբար ազատ ծրագիրը սխալատեղեակականացրին, հանրակացարաններ դեռ մի քանի տեղ կան և միայն դասակարգայնութիւնից են ազատ մեր դպրոցները: Կեանքի մէջ էլ մենք ունեցանք բազմաթիւ երեւոյթներ, երբ դպրանոցականները փոխանակ գաղափարով ու դործով ոգևորուելու և հովուական վսեմ գործունէութեան ծառայելու, դարձան հողեր արհեստաւորներ, ծիսականատարներ, բացի կարէրայից ուրիշ շատ քիչ բանով ոգևորուեցին ու զբաղուեցին

և ժողովրդի աչքում՝ այգայիսիները երբեք ըարձր չեղան իրենց նախորդ՝ համեմատաբար աւելի քիչ ուսում ու պատրաստութիւն ունեցողներից: Չարեայ պատճառը՝ բացի արտաքին բաղմամբիւ հանգամանքներից, արդեօք մասամբ էլ դպրոցների թերութիւններն են: Եւ առաջ գալիս՝ Կարծում ենք, որ պատասխանը դրական է և այժմ երբ մենք հոշուած ենք լուսաւորութեան ընդարձակ դործունէութեան, արդեօք պարտաւոր չենք խելացի հոգատարութեամբ ուսումնասիրելու մեր դպրոցների դրական և բացասական կողմերը և օր առաջ ցանկալի ուղղութիւն և ծաւալ տալու նրանց:

Նոյն թերթը հաղորդում է, որ Ստաւրապօլում, երբ այնտեղի եկեղեցիներից մինում տեղի ունէր Կրիւշիով միսսիօնէր աւագ քահանայի և Լարիօնով աղանդաւորի մէջ ընդդիմախօսութիւն 500 ունկնդիրների ներկայութեամբ, խօսակցութիւնը սուր կերպարանք ստացաւ և հնածէս Լ. բացականչեց պրաւօսլաւներին դիմելով. «Դուք Աստուծոյ անունն անիծում էք, ձեր եկեղեցին անիծել է խաչելութիւնը, իսկ դու հայր Կ. աղօթում ես ըստ աւանդութեան սատանայի»։ շատերը սպառնալից աղմուկով յարձակուեցին Լարիօնովի վրայ, բայց նա ծածկուեց բեմի ետը: Շնորհիւ հովուական յորդորների եկեղեցում բարեկարգութիւնը վերականգնուեց և բացի Լարիօնովից և նրա վեց համախոհներից՝ ամենքը թողին եկեղեցին և հեռացան: Քարոզիչ քահանան առաւել բարեք համարեց փակել նրանց եկեղեցումն ու հեռանալ: Եկեղեցու բանալին նախ տրուեց մայր եկեղեցու աւագ քահանային և ապա ոտտիկանապետին: Եկեղեցուց դուրս գալուց յետոյ ժողովուրդը կանգնեց դրան մօտ և փողոցից իրեն միացածների հետ կազմելով ահագին ամբօխ, ոտտիկանութիւնից պահանջում էին իրեն յանձնել հնածէսներին. հակառակ դէպքում սպառնում էր բռնի դուրս քաշել նրանց: Քահանայք ժողովրդին համոզում էին խաղաղուիլ և ցրուիլ աները, բայց նրանց յորդորներն արդիւնք չունեցան: Մարմնաւոր իշխանութեան կարգադրութեամբ եկեղեցու կից հրապարակը շրջապատուեց զինուած զինուորներով: Հարկաւոր եղաւ դիմել հրազէնքի, որի ժամանակ սպանուեցին և վիրաւորուեցին 50 հոգի:

Տխուր պատահար. որքան ցաւալի է, որ տեղական հոգեւոր իշխանութիւնը ոյժ չունեցաւ զուտ եկեղեցական դործում և չը մերժեց զինուորական ոյժի այդ արեւնոտ միջամտութիւնը:

— Կարող ենք նկատել, որ բարոյական աւետարանական

այժմ ունեցող հոգևորականութիւնը այդ ձևով չէր աշխատել համոզել հնաճէսներին, ազատ կը թողնէր նրանց և իւրաքանչիւր քայլափոխում ցոյց տալով իւր գործի և դաւանանքի համերաշխութիւնը, առանց հրապարակական վիճաբանութեան կը կարողանար համոզել իւր ընդգիմախօսներին: Բայց ցաւովին այն է, որ հէնց Աւետարանի անսահման սէրն ու դործնական քրիստոնէութիւն է պահպանում մեզ և դրա համար էլ այդքան բացասական հետեանքների է հասնում մեր նոր ձևի քարոզչութեան եղանակը քրիստոնէաների մէջ քրիստոնէութիւն տարածելիս:

Ս. Խ. ստորագրութեամբ մէկը, որ իրեն անուանում է ձգնաւոր և հեռացած «գոթոհուիթեան հովերով լեցուն պրաւօսլաւ իշխանութիւնից» Ս. Պետ. Վեդօմոստի № 171 առաջարկում է եկեղեցական բարենորոգումների համար հետևեալ ծրագիրը: Եկեղեցական կեանքի հիմնական պահասութիւնը նրանումն է, որ հոգևորականութիւնը հանդիսանում է պետական պաշտօնէութիւն և վայելում կառավարութեան հովանաւորութիւնը: Այդ պատճառով հոգևորականութեան մէջ զարգանում է պաշտօնէականութիւն և առաջ է դալիս ծխականների և հովուի անջատումն:

«Ինձ երբէք չի ուրախացնում պետութեան կողմից մեր հոգևորականութեան ցոյց տուած աւելորդ հովանաւորութիւնը: Պա այն հետևանքը կուենայ, որ մեր հոգևորականութիւնը կը դադարի և շատ տեղ արդէն իսկ դադարել է երկրի աղը լինելուց: Այժմ մեր հովիւների մէջ նկատւում է ոչ ցանկալի մի ձգտումն՝ պետական չինովնիկ (պաշտօնեայ) դառնալու: Եո կարծում եմ, որ փայլուն կոճակներով և մուշկերներով (չբազդեստով) կը թուած երիգասարդ քահանաները, շուտով թոյլտուութիւն կը խնդրեն կօկարդ (գլխարկի նշան) և ուսանիշներ գործածելու: Նրանք իրենց այդ միջնորդութիւնը կը պատճառաբանեն նրանով, որ ժողովուրդը նրանց չի լսում, բայց եթէ նրանք զարգարուեն որոշ տարազով, ժողովուրդը կը սկսի կատարել նրանց պահանջները, որովհետև մեր ժողովուրդը ցայսօր չափազանց վախում է չինովնիկից՝ ինչպէս ծծումբից ու մետաղից:

Չինովնիկ հոգևորականութիւնից ազատուելու համար հոգևորականութիւնը իւր պետական խնամակալութիւնը պէտք է փոխի ժողովրդական խնամակալութեան, որն ի դէմս երկրի ներկայացուցչական կազմակերպութեան (գէմստօյի), իւր վրայ պէտք է վերցնի հոգևորականների նիւթական և իրաւատիրական

ապահովութիւնը: Աստուծուն և մերձաւորին ծառայող հոգեւորականութիւնը հասարակութեան աւելի է հարկաւոր, քան թէ պետութեան, այդ պատճառով էլ հոգեւորականներին նիւթական նապէս ապահովողը պէտք է ժողովուրդը լինի:

Ժողովրդից որոշ ռոճկով ապահովուած հովիւները, ազատուած իրենց պաշտօնին անհամապատասխան դործերին ծառայելուց, հասարակութեան զարգացման և վերանորոգման դործում մեծ ծառայութիւն կը մատուցանէին: Եւ զարմանում եմ, թէ ինչո՞ւ ղէմտալից չի աշխատում, որ հոգեւորականներին ապահովագործն իւր ձեռքն անցնի: Իւրաքանչիւր հովիւ պէտք է դառնայ ղէմտալային գործիչ և հոգայ ժողովրդի մտաւոր և բարոյական զարգացման մասին: Ինձ թւում է, որ ղէմտալից իրաւունք ունի իւր ժողովներում արծարծելու մեր հոգեւորականներին նիւթական և իրաւատիրական խնդիրները»:

„Образованіе“ ամսագրի Յուլիսի համարում Ալէքսանդր Եւրեւնովսկին գրում է. —

«Ես արդէն դէպք ունեցայ խօսելու Սերպուխովի եպիսկոպոս Նիկոնի հովուական գործունէութեան մասին, որը յարձակողական դաշն կապելով „Московскія Вѣдомости“ թերթի խմբագրի հետ, նրա հետ միասին կատարում էր կռապաշտական քարոզութիւն և հրաւիրում ռուս ժողովրդին ատելութեան և թշնամանքի: Այժմս կրկին ու կրկին ստիպուած ենք դառնալ կրկին ռուսական եկեղեցու այդ գործչին, որովհետեւ նա բանաւոր քարոզներից անցաւ դրականութեան և ժողովրդին բաժանում է իւր հեղինակած դրքոյկներ և կոչեր, որոնցով ռուս ժողովուրդը հրաւիրւում է աւերածութեան և վերջնականապէս ոչնչացնելու ղէմտալից, քաղաքային խորհուրդներ, շատ ազնուական ժողովներ, ուսուցչապետներին, իրաւաբաններին և բժիշկներին»:

Եւ չեմ ուզում քննել, թէ ինչու Սերպուխովի սրբազանը մոռացութեան է ատել մեզ մեղաւորներին՝ զրոյ մարդկանց. չէ՞ որ մենք էլ որոշ պտուղներ ենք. և ուղիղն ասած յարգելի սրբազանին անախորժ բոպէսներ շատ ենք պատճառել: Բայց և այնպէս պէտք է համոզուած լինել, որ այդ ներումն միմիայն արտաքուստ է՝ երևութական. որովհետեւ իւր կոչի մէջ յարգելի սրբազանը ռուս ժողովրդին հրաւիրում է «ոչնչացնել այդ թունաւոր ապականութիւնը», իսկ որովհետեւ պ. պ. դրոյներին չի կարելի փոքր ի շատէ թունաւոր անպիտանութիւնից ուրիշ տեղ դասել, հետեւապէս մեզ մեղաւորներին էլ Նիկոն եպիսկոպոսը

իւր հոգածութիւնից ազատ չի թողել: Բայց նա այնուամենայնիւ առանձին ուշադրութիւն է դարձնում պրոֆէսորներին, (թէև ոչ ըստ արժանւոյն, որովհետև դրողներն աւելի ստոր են):

«Երբ մեր դժբաղդ երիտասարդութեան անարժան դատարարակներդ, բացականչում է նիկոն եպիսկոպոսը, դուք գիտնական պրոֆէսոր կոչուածներդ, որ ձեր դրողութեանը կործանել էք երիտասարդ կեանքերի հաղարեակներ:»

Ձեր պղնձէ ճակատն ու ռնգեղջիւրի կաշին, որի տակ ոչ սիրտ կայ և ոչ խիղճ, յորդորի ոչ մի խօսքից ազդուել չի կարող: Ուրեմն անէ՞ծք ձեզ լերայ, քաղաքական փարիսեցիներ:

Ռուս մարդիկ, թափեցէք ձեզանից այդ ամօթալի լուծը: Բարձրաձայն և համարձակ յայտարարեցէք, որ խլացնել կարողանաք սեփական և այլոց դորդուողը, արթնացնել շուարած կառավարութիւնը, պահպանել իշխանութիւնը և ճնշել խռովութեան և դաւաճանութեան այդ սողունը, ինչ բարձրութեան էլ նա անարգաբար հասած լինի: Այսպէս է դրում Աստուծոյ սեղանի սպասաւորը, խոնարհ նիկոն եպիսկոպոսը: Քրում և տարածում է այդ կոչերը քաղաքներում և դաւառներում իւր հօտը կրթելու համար: Եւ թող ներուի ինձ յանդգնութիւնս, եթէ ես էլ, որպէս հօտի անդամներից մինը, դիմեմ սրբազանին հետեւեալ հարցով. դուք արդեօք առողջ էք, սրբազան տէ՛ր, որ դանակ էք դնում ձեր տգէտ մերձաւորի ձեռքը և ախանջին ասում. «սպանի՛ր, սպանի՛ր» խօսքերը: Ռուս հոգեւորականութեան պատմութեան մէջ միայն մի գէպ է եղել, երբ քահանան օրհնում էր դանակները և ցօղում օրհնած ջրով օտար թշնամու հետ կռուելու համար, դա Մելքիսեդեկ Չնաչկօ-Եաւօրսկին էր, որ ապրում էր Ումանի կոտորածի ժամանակ, բայց նա էլ դանակներն օրհնում էր արտաքին թշնամու հետ կռուելու համար: Իսկ դուք, յարգելի սրբազան, ձեր դառներին հրաւիրում էք ոչ թէ օտարների դէմ ապստամբուելու, այլ եղբայրասպանութեան, կոտորածի և ձգտում էք ձեր խաւար ու տգէտ և դժբախտ եղբորնի Գրիտոս, Կայէն դարձնել: Աստուածանից հայցեցէք, որ նա ձեզ բժշկի, սրբազան, աղօթեցէք ձեր առողջութեան համար և յիշեցէք, որ Մովսիսական վեցերորդ պատգամն է՝ «մի սպանաներ:»

Ես չըգիտեմ, թէ ինչ աչքով կընայի սրբազանը իմ այս յանդնութեան վրայ (կարող է պատահել, որ նա նոր ըրօշուր գրի ինձ կեանքից զրկելու անհրաժեշտութեան մասին), բայց ճշմարիտ ես հանաք չեմ անում, երբ ասումեմ խեղճ սրբազանի հոգեկան հիւանդութեան մասին: Այո՛, նա հիւանդ է և ծանր հիւանդ,

և կարող է պատահել, որ նրա հիւանդութիւնն այն շրջանն է մտել, երբ այլ ևս ուշ է բժշկուելու մասին խորհելը: Կարո՞ղ էք ձեզ երեւակայել՝ մի եպիսկոպոս, հոգևոր մեծ իրաւասութեամբ և իշխանութեամբ օգտուած, բացարձակ, օր ցերեկով քարոզում է ոչ թէ Աստուծոյ բանը, ոչ թէ արեւտարանական ճշմարտութիւն, այլ ժողովրդին կոչ է կարգում ոչնչացնել զէմատիօ, քաղաքային վարչութիւններ, ուսումնականներին, բժիշկներին և այլն: Մի՞թէ առողջ դրութեամբ կարելի է այդպիսի կոչեր անելու համարձակութիւն ունենալ: Հեշտութեամբ կարող է լինել, որ Նիկոն եպիսկոպոսի հիւանդութիւնը սկսուած լինի վաղուց, բայց նրա գէպի բժիկներն ունեցած ատելութեան շնորհիւ՝ մերժել է բժշկական օգնութիւնը և այժմ անբուժելի դրութեան է հասել: Հոգևորականների շրջանում այդպիսի դէպքեր յաճախ են լինում, մանաւանդ կուսակրօնների մէջ. դեղ ընդունելն ու բժիշկների մօտ բժշկուելը մեզք համարելով՝ այդ մարդիկ միշտ անուշադրութեան են մասնում հիւանդութիւնը, մանաւանդ հոգեկանը և շարունակում են պաշտօնավարել ու քահանայագործել մինչև որ հիւանդութիւնը խիստ կերպարանք է ընդունում և նոյն իսկ տգէտներին նկատելի է դառնում: Ես յիշում եմ, Իսակիւսկի տաճարից ադամանակներ դողացող Կոստանսկու դատավարութեան ժամանակ կարելի եղաւ պարզել, որ Կոստանսկու հայրը գիւղական քահանայ էր և շարունակում էր քահանայագործել և խորհուրդներ կատարել կատարեալ խելագարութեան ժամանակն էլ: Հարեցող լինելով, այդ գժբաղդ քահանան գիշերները բարձրանում էր զանգակատուն և վրդովուած դանգահարում էր մինչև որ գիւղացիք ու գեղջկուհիք կիսամերկ ժողովում էին ամբողջ գիւղից եկեղեցու առաջ:

— Ի՞նչ պատահեց, ո՞րտեղ է հրդէհը, կանչում էին գիւղացիք երկիւղից դողդողալով:

Իսկ քահանան զանգակատնից պատասխանում էր.

— Հրդէհ առ այժմս չկայ, բայց դուք՝ գիւղացիներդ՝ ինձ օղի բերէք: Եւ զարմանալին այն է, որ զանգահարութեամբ հաւարներից յետոյ էլ այդ քահանան երկար ժամանակ քահանայագործում էր... Արդեօք նոյն բանը չի՞ պատահել և այժմս Սերպուխովի եպիսկոպոս Նիկոնի հետ:

Մօտերքս Թիֆլիզում Վրաստանի նոր էկզարխ Նիկողայոս եպիսկոպոսի կարգադրութեամբ հրաւիրւում է Վրաստանի հոգևորականների համաժողով՝ հոգևորականութեան և եկեղեցու կարիքների մասին խորհրդածելու:

Լրագիրներում լուր կայ, որ այժմս Պետերբուրգում Ս. Սինոդում քննւում է Վրաց եկեղեցու անկախութեան խնդիրը:

ԿԼԹՈՒԽ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ossezvatore Romano-ի № 121-ում հրատարակուած է Լեոն XIII պապի հիմնած պապական բիւլիական մասնաժողովի առաջին որոշումը:

Մասնաժողովին առաջարկուած էր հետևեալ հարցը. — «Ներելի է արդեօք կաթոլիկ մեկնաբանին սուրբ գրքի մի քանի տեղերում հանդիպող դժուարութիւնները լուծելու համար, երբ քստ երեւոյթին հաղորդուած են միայն պատմական փաստեր, պնդել, որ նրանցում մենք գործ ունենք լուռ կամ ենթադրական այնպիսի ցիտատներէ հետ, որոնք ներշնչուած հեղինակի ձեռքով չեն գրուած և առտուածանից ներշնչուած հեղինակն ի նկատի չունի ընդունել կամ հաւանութիւն տալ նրանց և որ նրանք կարող չեն մոլորութիւնից ազատ համարուել»: Մասնաժողովը պատասխանեց. թոյլատրելի չէ, բացի այն գէպքից, երբ եկեղեցու ընդունածի ու դատողութեան հետ ապացուցուած կլինի լուրջ փաստերով, 1) որ սուրբ գիրք գրողը առաջ է բերում ուրիշի խօսքերը կամ փաստերը. 2) և որ նա հաւանութիւն չի տալիս և չի ընդունում նրանց, այնպէս որ կարելի է շատ արդարացի կերպով նկատել, որ նա իրենից չի խօսում: Փետրուարի 13-ին պապը հաւանութիւն է տուել այդ պատասխանին և հրամայել է հրատարակել:

Նոյն մասնաժողովի երկրորդ քարտուղար Ֆրանցիսկեան Ֆլէմինգի նախաձեռնութեամբ Ֆրանցիսկեաններն էլ Դոմինիկեաններէ նման, որոնք երուսաղէմում ունին բիւլիական բարձրագոյն ուսումնարան Լազարանթի ղեկավարութեամբ, ցանկանում են իրենց Ս. Փրկչի վանքում բանալ բիւլիական ճեմարան: Ապագայ հիմնարկութեան մէջ ի միջի այլոց մտադրութիւն կայ սուրբ տեղերի և Ֆրանցիսկեան աւանդութիւնների պաշտպանութեան յատուկ ամբիոն հիմնել: